

Von Schwanewede blev tidligt tysk lejesoldat under den svenske konge – Carl X Gustav – men gik i dansk tjeneste da han blev fanget i slaget ved Nyborg i november 1659.

Von Schwanewede avancerede hurtigt i graderne. Ved Skånske Krigs udbrud i 1675 var han ritmester, men på godt et år lykkedes det ham at blive major, oberstløjtnant og siden chef for 1. Jyske Dragonregiment. Efter krigens afslutning i 1679 blev han udnævnt til generalmajor.

Guerillakrig

Von Schwanewede blev kendt som en dristig og dygtig officer. Han udviklede sin egen specielle teknik, der minder en del om moderne guerillakrig.

Med små hurtige enheder – ofte bestående af 100 udvalgte ryttere – støttet af små afdelinger med fodfolk – antageligt de såkaldte friskytter eller snaphaner – trængte han dybt ind i svensk fjendeland. Enheden erobrede materiel, tog fanger og forstyrrede uafbrudt fjendens planlægning, præcis som den berømte danske Gjøngehøvding gjorde på samme tid.

I et slag fik von Schwanewede skudt fem heste væk under sig, i et andet slag døde tre af hans heste, og søndagen var ikke hviledag. Søndag den 12. november 1676 opsnappede hans enhed 500 tønder korn, der var beregnet til de svenske styrker på Malmøhus Fæstning. Kornet var beskyttet af 200 mand, hvoraf 60 måtte lade livet i kampene.

Ved en anden træfning lykkedes det von Schwanewede at tage den svenske generalauditør til fange. Udover en række hemmelige krigsdokumenter faldt den svenske konges segl i danskernes hænder. Det skaffede den svenske hær mange problemer på halsen.

Soldater forvandles til siv

Flere hændelser under krigen gav næring til myten om, at ryttergeneralen stod i forbindelse med "Den Onde Selv". En nat, hvor soldaterne var trætte, bad von Schwanewede dem om at gå til ro, så skulle han nok holde svenskerne i skak. Det klarede han ved at "kogle" en masse soldater frem af det bare ingenting, og så holdt han og "spøgelserne" svenskerne vågne natten lang. Derefter var det en let sag for danskerne at vinde slaget den følgende dag.

Sagnet fortæller, at den 4. marts 1679 "koglede" von Schwanewede sine soldater om til siv, så en større svensk styrke ikke kunne finde hans underlegne enhed. Da svenskerne havde delt sig op i mindre enheder for at søge i hver sin retning, "koglede" von Schwanewede sivene om til soldater igen for øjnene af de skrækslagne svenske soldater, der flygtede i panik.

På trods af von Schwanewedes overnaturlige evner tabte Danmark som bekendt krigen, men den kommende generalmajor vandt plads i Kong Christian den V.'s hjerte. Det kom ham til nytte få år efter.

Hvem hjalp med at høste?

Efter krigen blev von Schwanewede herremand, og også her gjorde han brug af sine overnaturlige evner. En dag kom hans hustru Christence Dyre til ham og sagde, at den stærke vestenvind truede med at blæse kornet af aksene, inden det var muligt at få det høstet. Von Schwanewede ville have hende til at kalde hovbønderne sammen, men Christence mente, at bønderne burde have lov til at høste deres egne marker først. "Vel", sagde hendes mand, "skaffer du mad, skaffer jeg folk".

Og ganske rigtigt – få minutter efter var gårdspladsen fuld af ukendte karle og piger med høstsegl og river. De fulgtes ud på markerne og høstede kornet, hvorefter de forsvandt lige så pludseligt, som de var kommet – uden at spise Christences mad.

”Slå ham ihjel, den kæltring!”

Kort efter kom von Schwanewede ud i et retsopgør med præsten i Husby, Jacob Andersen. En af Nørre Vosborgs fæstebønder klagede til generalen over sin nabo, hvis gård hørte under Husby præstegård.

Bonden hævdede, at naboen pløjede jord af hans ager. ”Pløjer han jord fra dig”, sagde von Schwanewede, ”så slå ham ihjel, den kæltring!”. Selv om generalen var en hård hund, kom det nok alligevel som en overraskelse for ham, at fæstebonden på hjemvejen faktisk slog naboen ihjel med en vognkæp.

Som ansvarlig for fæstebonden blev von Schwanewede indklaget for retten og tabte i både Herredsting og Landsting. Men han førte sagen helt til Højesteret i København. Her skal Christian den Femte havde lagt et godt ord ind for von Schwanewede, idet han sagde til dommeren: ”Stæk mig ikke svanens vinger, så den ej mer kan flyve”.

Kongen fik sin vilje. ”Svanen” vandt sagen, mens præsten blev dømt fra kjole og krave.

Præsten, Jacob Andersen var naturligvis ulykkelig over den udgang på sagen. Han blev derfor stærkt lettet, da von Schwanewede fik ordnet det sådan, at han kunne beholde sit præstekald. Efter den tid blev Jakob Andersen en af den stridbare generals eneste venner – og en sand ven – også på dødsdagen.

Kampen mod ”Den Onde”

Hermann Frantz von Schwanewede døde i 1697, og hans lig blev lagt i Nørre Vosborgs kapel, men da han ikke kunne finde ro her i spøgelsestimen, blev der sendt bud efter præsten Jakob Andersen, der under bulder og brag i kapellet stredes med ”Den Onde” om generalens sjæl i en hel time, før ”Den Onde” gav op. Da hr. Jakob kom ud af kapellet, var han ligbleg, og sveden drev af hans præstekjole. Men han kunne berette, at nu havde troldmanden von Schwanewede endelig fået fred.

Von Schwanewede blev bisat under Gyldenstiernes smukke gravkapel i Ulfborg Kirke.

På hans kiste lå den æreskærde, som han havde fået af kongen for sin fornemme krigsindsats, og en kisteplade i messing. Kistepladen blev formentlig stjålet i forbindelse med en renovering af kirken i 1938-39. Men i 1976 dukkede den op igen. Den havde ligget i en årrække på en produkthandlers loft efter at have siddet i mange år på en stalddør i Madum. Da man fandt ud af den rette sammenhæng, blev kistepladen smukt restaureret, og i dag hænger den sammen med von Schwanewedes æreskærde i Gyldenstiernes kapel i Ulfborg Kirke i Ulfborg Kirkeby.

Den hængte hund

Meget kunne man sige om von Schwanewede, men han var faktisk rimelig over for sine egne folk. Bønderne fik for eksempel henstand med betalingerne, hvis de var i knibe, selvom han selv var i evig pengened. Derfor var eftertidens sagn og fortællinger om ham overvejende positive. Det samme kan ikke siges om en af hans efterfølgere på Nørre Vosborg, Henrik Johan de Leth, der ejede borgen fra 1746 til 1754. Ifølge almuens fortællinger er det intet under, at den strenge og hårdhjertede de Leth kom til at gå igen efter sin død.

Hver midnat kom han rasende med fire sorte heste for kareten ad Kirkevejen over vindebroen ind i borggården. Ved broen lænede han sig ud ad vognen, greb lænehunden og slyngede den ud over rækværket, hvor det stakkels dyr hang den følgende morgen som vidnesbyrd om, at genfærdet ikke havde glemte en morskab. Han i sit liv havde yndet.

Nogle fortalte også, at Henrik de Leth om natten kunne ses til hest i følge med en anden rytter i fuldt firspring ride fra Nørre Vosborg til Ulfborg Kirke. Årsagen til det vilde ridt skulle være denne frygtelige historie:

Dræbt for en sølvske

På Nørre Vosborg tjente en fattig dreng fra Kytterup, og da der engang savnedes en sølvske på herremandens bord, blev drengen mistænkt for at have stjålet den. Drengen påstod med rette sin uskyld, og skeen blev da også hurtigt fundet i grisetruget, hvor den sandsynligvis var endt sammen med nogle madrester. Men den vrede herremand ville have ham til at vedgå sin brøde. Derfor bandt han drengen op i et reb, som han selv holdt, mens ladefogeden piskede drengen med en svøbe. I følge nogle fortællinger var det herremanden selv, der piskede.

Drengen vedblev at nægte sin skyld, skønt ladefogeden pryglede ham så hårdt, at han døde den følgende nat. Drengens moder døde senere af sorg. Sin søns lig kunne hun ikke få, hvor meget hun end bad den onde herremand derom.

Drengeliget på kirkens loft.

Det siges, at de to mordere kastede liget op på loftet over Ulfborg Kirke. I hvert fald blev der godt 100 år senere fundet et skelet af en halv voksen dreng i et mørkt hjørne bag hvælvingen over Gyldenstiernes Kapel. Liget var svøbt i en hvid vadmelskofte, i hvilken der endnu sås læderknapper. Folkesnakken var ikke længe om at kæde de tre ting sammen: Drabet på drengen, spøgelsesridtet til kirken og liget på kirkens loft.

Ingen jordisk instans straffede Henrik de Leth for ugerningen, men skæbnen indhentede ham. En nat, da han red over heden, faldt han af hesten. Hans fod blev siddende i stigbøjlen, og han slæbtes til døde.

“Kan du se min røde mås?”

Fortællinger og sagn fra Ulfborg Kirke og omegn kunne fylde flere bøger. Om de alle er sande, skal være usagt. Men det følgende sagn, der tager udgangspunkt i et maleri på et pulpitur i kirken, er i hvert fald morsomt.

Maleriet forestiller Helvede – fremstillet som et gabende uhyre med gloende røde øjne.

En aften skulle Ulfborg-præsten ud og besøge en syg. Han iførte sig præstekjole og krave og ville netop til at gå, da han opdagede, at han havde glemt sin bibel på alteret i kirken. Han bad tjenestekarlene om at hente den, men ingen af dem turde, fordi det skulle spøge så slemt deroppe.

Til alt held havde de en lidt “tumpet” pige på præstegården. Hun var ikke bange for noget og traskede troligt af sted.

Hun kom godt nok ind i kirken og op til alteret, hvor hun fandt bibelen. Så vendte hun om for at gå tilbage, men et skrækkeligt gespenst spærrede vejen. Det gloede på hende og sagde: “Kan du se mine røde øjne?” Pigen lod sig dog ikke dupere: Hun kiltede op i kjolen, vendte agterkastellet mod spøgelseset og svarede “Ka’ do sie mi røe mås?”

Det arme gespenst blev så forbløffet over den respektløse behandling, at det valgte at opløse sig og forsvinde tilbage i maleriet, hvor det stadig sidder. Pigen gik hjem, og præsten fik sin bog.

I dag er det helt risikofrit at besøge den smukt restaurerede og spændende kirke i Ulfborg Kirkeby.

God tur!

Fakta: Ulfborg Kirke

Kirken ligger i Ulfborg Kirkeby – seks kilometer nord for Ulfborg. Kirkebygningen har romansk kor og skib af granitkvadre, mod vest et sengotisk tårn og mod syd et våbenhus, en korsarm og et kapel, som er bygget dels af munkesten, dels af kvadre. Våbenhuset anvendes nu som ligkapel, og indgangen til kirken er gennem tårnrummet.

Såvel kor som skib og korsarm har flade bjælkelofter, mens gravkapellet, hvorunder von Schwanewede og Gyldenstjerne fra Nørre Vosborg hviler, har lofthvælv.

Triumfmuren er fjernet, og i dens sted er anbragt et søjlebåret pulpitur med en sjælden lektorieprædikestol, der skyder frem som en karnap – her findes Helvedesbilledet.

Der er fri adgang til kirken fra solopgang til solnedgang.

Fakta: Nørre Vosborg

Herregården ligger mellem Ulfborg Kirkeby og Vemb. Fri adgang til parken.

Nr. Vosborg med dens mange bygninger og inventar er i dag gennemrestaureret efter flere års intenst og et meget stort og omfattende arbejde. Dette er gjort muligt med en meget stor bevilling fra Fonden RealDania.

Den smukke herregård med dens mange smukke og interessante bygninger og inventar er i dag virkelig et besøg værd. Her kan man rigtig mærke historiens vingesus!

Kilder: Jon Høgh: “Vestjyske fortællinger og sagn I” (Bøllers boghandels forlag, Ringkøbing), Peter Høy, Kresten Bro m.fl.

Sammenhængen mellem det nuværende Nr. Vosborg og Bøvling Klit

af Bent Anthonisen

Østfløjen til det nuværende Nr. Vosborg er sikkert bygget i 1500-tallet med dele fra det tidligere Sønder Vosborg, der lå på en borgbanke 1-2 km sydvest for det nuværende Nr. Vosborg.

Det gamle Sønder Vosborg var et større bygningskompleks, som sikkert tog skade af stormfloder på trods af, at det lå temmelig højt, men helt tæt på det gamle åløb med Storåen.

Borgbanken er i dag fredet, men der har været uddannelsesudgravninger for arkæologistuderende fra Århus Universitet under ledelse af lektor Jan Kock og med middelalderarkæolog Helle Henningsen som den lokale leder.

Her er gjort mange interessante fund og større bygningsrester med gulve etc.

I 1299 nævnes "Osborg" (betyder: borgen ved åmundingen) for første gang, men hvor lå dette "Osborg", som tilhørte en af de rigeste familier i Danmark?

Ca. 400 meter længere mod vest fra ruinen af det gamle Sønder Vosborg har der gennem mange år været observeret mustensrester på marken. Her er der i både 2008 og 2009 foretaget større arkæologiske udgravninger efter anlæggelsen af flere lange, brede, et par meter dybe søgegrøfter også som uddannelsesudgravninger under Århus Universitet og med den samme ledelse.

Her er der fundet mange bygningsrester, og en ca. 10 meter høj murstensmur er væltet. Muren er tilsyneladende en del af et stort og højt tårn. Der er nedrammet lange rækker af mange svære egebjælker og opbygget volde og banker af tørv, så man kan forestille sig det hele som en kunstig opbygget borgbanke med regulære bolværker og måske broer mellem de enkelte dele.

De tusindvis af mindre murstensrester er næsten alle vandrullede og ligger som strandvolde under det nuværende pløjelag. Det viser tydeligt, at der her har været en eller flere store stormfloder med regulær brænding, som sikkert har ødelagt borgen. Præcis, hvornår dette er sket, vides endnu ikke.

Arkæologerne er nu i fuld gang med at få overblik over opbygningen af denne fantastiske borg derude i den lavtliggende eng ikke langt fra Nissum Fjord.

Der er planlagt udgivelse af en bog om Osborg og det gamle Sønder Vosborg. Det bliver meget spændende at se, hvad arkæologerne og de mange andre forskere har fundet ud af.

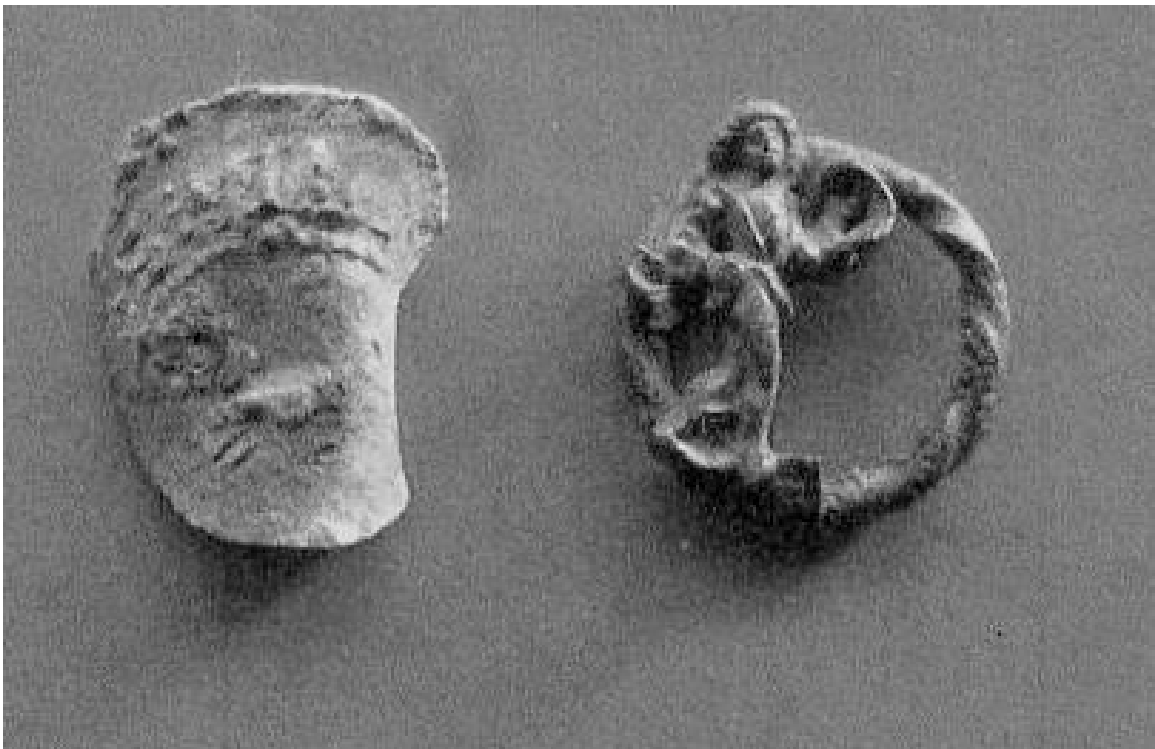
Udover de mange bygningsrester er der mange meget spændende enkeltfund. F.eks. mange fine små sølvmonter fra 1300-1400-tallet og også mange dele til våben som pile til armbrøster og en blykugle til meget tidlige geværer.

Bøvling Klit

Hvis man i dag skal forklare, hvad der har ødelagt disse to borge, findes forklaringen sikkert på Bøvling Klit, der er den landtange, som i dag forbinder Fjand med Fjaltring og med Thorsminde ved det nuværende udløb midt på tangen.

Dengang i tidlig middelalder kan man forstille sig, at der sikkert i selve landtangen har været større åbninger. Måske har hele tangen ligget som langstrakte øer, og klitterne har sikkert ikke været meget bevoksede.

Det betyder, at stormfloder med høj vandstand slog direkte igennem ind i Nissum Fjord med oversvømmelse af meget store arealer. Omkring Osborg har der sikkert derfor dengang ved voldsomme stormfloder været direkte brænding, hvilket er meget svært at forestille sig i dag.

Et par af enkeltfundene fra Osborg. Begge dele fundet af Kurt Gejl Christensen i 2009.

Til venstre en blyplombe med et bymærke, der viser handelsforbindelser langt ned i Europa.

Til højre et meget smukt lille sølvsmykke. Der har ifølge forskerne måske været endnu en person (en kvinde?) på smykket, og mellem dem har der måske også været et skriftbånd.

Manden er ikklædt en slags strømpebukser og en elegant kofte, som var den typiske beklædning i 1300- og 1400-tallet.

Tak til direktør Anni Hornum, Turistgruppen Vestjylland, for tilladelse til genudgivelse af artiklen om Nr. Vosborg fra tidsskriftet "Himmel & Hav" nr. 6.

Program forår 2010

Januar 2010 foredrag ved forsvarsminister Søren Gade

Dato ikke fastlagt, - hold øje med dagspressen eller på www.strandmus.dk

Onsdag den 17. Februar 2010 kl. 19,30 på Strandingsmuseum St. George

Jernalderkrigernes skibe - om gamle og nye udgravninger i Nydam Mose.
Ved direktør for Køge Museum Flemming Rieck.

Et af de righoldigste og mest omdiskuterede jernalderofferfund stammer fra Nydam Engmose i Sønderjylland. Der er ikke mange oldtidsfund, som har haft en så dramatisk historie som den, der blev Nydamfundet til del, knyttet som den var til grænselandet og skæbneårene 1864 og 1920. Dermed bliver historien om Nydamfundets fremdragnet og omtumlede skæbne gennem flere krige samtidig kulturhistorie i bred forstand.

Nu kan de gamle historier suppleres med nye oplysninger. Dette skyldes, at Nationalmuseet i perioden 1989-2000 gennemførte fornyede undersøgelser i mosen, hvilket medførte "friske" fund af næsten 15.000 genstande. Dette materiale præsenteres i foredraget, ligesom der redegøres for resultaterne af den forskning, som er fulgt i kølvandet på udgravningerne.

Endelig berettes der om Nydambådens mange rejser. Der findes næppe en museumsgenstand - i hvert fald ikke i den størrelse - som har haft en mere turbulent skæbne efter fundet i 1863 end det store egeskib fra Nydam.

Onsdag den 24. marts 2010 kl. 19.30 på Strandingsmuseum St. George

Ordinær Generalforsamling i Strandingsmuseets Venner
Vadehavet i Middelalderen. Foredrag ved Museumsleder Lars Forberg Mortensen

Generalforsamlingen i Strandingsmuseets Venneforening. Dagsorden ifølge vedtægterne. Forslag, der af foreningens medlemmer ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal senest otte dage før dennes afholdelse skriftligt tilstilles bestyrelsen.

Efter generalforsamlingen vil Museumsleder Lars Froberg Mortensen holde foredrag om Vadehavet i Middelalderen.

28 April 2010 mærkedag for Strandingsmuseum St. George

Program ikke fastlagt, - hold øje med dagspressen eller på www.strandmus.dk

Tak for sponsorering af udsendelse af nyhedsbrevet til

Strandingsmuseets Venners bestyrelse

Poul Christensen (Formand)
 Johan Skjoldborgsvej 11
 7500 Holstebro
 Tlf.: 97 49 18 03
poulchristensen@os.dk

Bøje Mikkelsen
 Rugvænget 28,
 7500 Holstebro
 Tlf.: 97 42 62 43
 Mobil: 40 29 13 60
alis.mikkelsen@sol.dk

Gert Normann Andersen (Kasser)
 Nybovej 9,
 7500 Holstebro
 Tlf.: 97 42 63 11
 Mobil: 23 25 40 11
gna@jdcon.dk

Per Kragh
 Kaj Munksvej 22,
 6990 Ringkøbing
 Tlf.: 97 32 37 03
per.kragh@kabelmail.dk

Bitten Dahl Knudsen (Sekretær)
 Hvedevænget 9
 6990 Ulfborg
 Tlf.: 97 49 73 88
 Mobil.: 40 43 38 08
bittenogleif@jensen.mail.dk

Klaus Kejser Juhl
 Skolegade 13, Thorsminde
 6990 Ulfborg
 Tlf.: 75 66 13 45
 Mobil: 40146474
klaus-kejser@post.tele.dk

Flemming Andersen
 Lærkevej 10, Thorsminde
 6990 Ulfborg
 Tlf.: 97 49 71 75
fak.andersen@gmail.com

Jørn Møller
 Smedevej 5
 Sdr. Nissum 6990 Ulfborg
 Tlf.: 96119112
jmj@ulfborg.com